

можливість громадянам керувати своїм матеріальним становищем. І навпаки, відсутність елементарних фінансових знань та навичок обмежує можливості людей у прийнятті правильних рішень для забезпечення власного добробуту. На мікрорівні економічні наслідки низької фінансової грамотності населення проявляються в збільшенні кількості фінансових зловживань, у нагромадженні надлишкової кредитної заборгованості, неефективному розподілі заощаджень. На макроекономічному рівні низька фінансова грамотність населення гальмує розвиток фінансових ринків, зменшує довіру до фінансових інститутів та державної політики щодо їх регулювання, створює додаткове навантаження на бюджети всіх рівнів, веде до зниження темпів економічного зростання. Неграмотність та недовіра громадян до фінансових ринків, нерозуміння контрактних відносин, фундаментальних основ фінансів також стримують розвиток підприємницької діяльності і малого бізнесу. Стабільний розвиток економіки залежить не тільки від впровадження найефективніших виробничих та фінансових технологій, але й від того, наскільки населення спроможне їх використовувати.

Насамкінець зазначимо, що вітчизняні реалії обумовлюють необхідність постійної уваги як до фундаментальних проблем теорії фінансів, так і до прикладного застосування наукових концепцій. Демографічні проблеми, розшарування суспільства за доходами, інвестиції у людський капітал, розвиток підприємницької діяльності, об'єктивна та суб'єктивна бідність, відсутність потужного середнього класу – ось далеко не повний перелік основних проблем, вирішенню яких сприятиме ефективне функціонування та подальший розвиток фінансів домогосподарств.

Список використаних джерел

1. Доходи та витрати населення України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Доходи та витрати населення України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Доходи та витрати населення України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Доходи та витрати населення України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Структура сукупних ресурсів домогосподарств України у 2009–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Домохозяйство в РФ и Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://encyclopaedia.bigru.ru/enc/>
7. Household Income and Expenditure Survey – 2009/2010. Final Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statistics.gov.lk/hies/prereporthies2009eng.pdf>
8. Структура сукупних витрат домогосподарств України у 2009–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: Навч. посіб.: У 2 кн. / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. – 4–те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка.
10. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики, 2012. – Частина I. – 432 с.
11. Smallholder income and land distribution in Africa: implications for poverty reduction strategies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msu.edu/~chapotoa/Land%20Paper.pdf>

А.В. БОДЮК,

к.е.н., доцент Київського університету управління та підприємництва

Обгрунтування фіскального доходу держави від надрокористувачів

Обгрунтовані визначення надро-фіскального доходу, що отримує держава від надрокористувачів за господарське використання ними ресурсів надр, об'єкта господарського надрокористування, платників надро-фіскального доходу, об'єкта його нараховування.

Ключові слова: надра, надро-фіскальний дохід, надрокористувач, об'єкт, платник, ресурси.

Обоснованы определения надро-фискального дохода, получаемого государством от недропользователей за эксплуатацию недр, объекта хозяйственного недропользования, плательщиков надро-фискального дохода, объекта его начисления.

Ключевые слова: недра, надро-фискальный доход, недропользователь, объект, плательщик, ресурсы

Reasonable determination subsurface fiscal revenue, which is the state of subsoil users for economic use of their mineral resources, the object of economic mineral resources, taxpayers womb-fiscal income, the object of his charges.

Keywords: mineral resources, mineral resources and fiscal revenue, subsurface, object payer? resources.

Постановка проблеми. Україна належить до держав світу, надра яких найбільш багаті на різні корисні копалини. Тому, зокрема, за умови оптимальності чинного механізму оподаткування надрокористувачів державний і місцевий

бюджети мають перспективу у зростанні від них показників наповнення коштами.

За Податковим кодексом України (ПКУ), крім інших платежів, з надрокористувачів справляється (стаття 262) плата за користування надрами. Відповідно представлено наступне визначення: «Плата за користування надрами загальнодержавний платіж, який справляється у вигляді: плати за користування надрами для видобування корисних копалин; плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин» [1, с. 368].

У визначеннях ПКУ понять податку і збору значиться, що ці платежі сплачуються до відповідного бюджету. Але ж фактично кошти надходять не до бюджету, а на казначейські рахунки, тобто до державної скарбниці або ж до скарбниці місцевих органів влади. Державний і місцеві бюджети розписані у планових показниках, оформлених у відповідних документах (законами України, рішеннями рад і т.д.). А суми платежів фактично зараховуюся на відповідні казначейські рахунки.

Далі, граматично не логічним є вираз у ПКУ: «Платники плати за користування надрами...» і т.п.

Таким чином, у ПКУ мають місце ряд неточностей, невідповідностей, інших недоліків, які, на нашу думку, правки по яких потрібно обґрунтувати і на законодавчому рівні відрегулювати. Оскільки, на нашу думку, необхідно підняти фінансову значимість доходів держави від надрокористувачів і вирішити проблему збільшення суми державних коштів на фінансування геологічного вивчення надр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем економіки надрокористування, у тому числі за кордоном, доходів держави від надрокористувачів, зокрема у формі зборів, ренти, присвячені праці науковців: О.Б. Боброва, М.Д. Красножона, Б.І. Малюка, В.А. Михайлова, М.М. Курило, В.С. Міщенко, М.М. Коржнева, О.В. Плотнікова, Г.І. Рудька та ін. [2;3;4]. В їхніх публікаціях, зокрема, проводяться окремі дослідження механізмів формування бази нарахування і справляння таких платежів, а також розглядаються у тій чи іншій мірі проблеми регулювання економічного механізму надрокористування.

Механізм обчислення плати за користування надрами розглядається у відповідних матеріалах Державної податкової служби України [5;6]. Але питання на предмет вдосконалення понятійного апарату доходів держави від надрокористувачів за корисні копалини як надрові товари, відповідно товарно-грошові відносин між суб'єктами господарювання і державою ними не розглядаються.

Метою написання *статті* є обґрунтування положень щодо сутності та перспективності доходів держави від надрокористувачів як суб'єктів господарювання, які платять державі за вилучені з надр поклади як товари.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення визначеної мети перш за все необхідно розібратися, за що фактично платять надрокористувачі.

За ПКУ, до загальнодержавних податків і зборів належать плата за користування надрами, плата за землю, збір за спеціальне використання води і т.п. Але ж фактично вилучають і корисні копалини від місця їх природного розміщення (надр) і воду також від місця її природного розміщення (водного джерела). Тому необхідно було б однаково називати аналізовані платежі.

За Податковим кодексом України, надрокористувачі вносять такий загальнодержавний податок, як плата за користування надрами. Але ж плата не є податком, оскільки і в цьому кодексі дані поняття тлумачаться розрізнено.

У ПКУ приводиться поняття об'єкта оподаткування. Але ж у ПКУ виділяються загальнодержавні податки і збори (наприклад, податок на прибуток підприємств, збір за спеціальне використання води), а згадані «плата» за землю і «плата» за користування надрами відмінні від податку і збору. Тому відносно зборів не логічно вживати поняття об'єкта оподаткування, аналогічно, наприклад, об'єкта збору тощо.

Поняття податку, за ПКУ, трактується як обов'язковий безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платника податку, а «Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів за умовою отримання ними спеціальної вигоди...» [1, с. 6].

Отже, на наш погляд, «плату» визначати як «обов'язковий платіж» (плату ... платіж) не логічно. Далі, податок і збір (плата, внесок) належать до різних понять за назвою, змістом і т.д. Тому до надрокористувача, що сплачує аналізований платіж, не логічно застосовувати поняття платника податку, оскільки за офіційним визначенням плата (за користування надрами) не є податком.

Далі, за ПКУ, «Об'єктом оподаткування плати за користування надрами для видобування корисних копалин по кожній наданій в користування ділянці надр, що визначена у відповідному спеціальному дозволі, є обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді корисної копалини (мінеральної сировини) або обсяг погашених у податковому (звітному) періоді запасів корисних копалин» [1, с. 368]. Вираз «об'єктом оподаткування плати» не логічний», оскільки плата не оподатковується, а розраховується за певними показниками видобутих корисних копалин або погашення їх запасів.

На наш погляд, не логічно, що узаконена назва «плата за користування надрами», а об'єктом оподаткування визначено «... обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді корисної копалини (мінеральної сировини) або обсяг погашених у податковому (звітному) періоді запасів корисних копалин». Правильніше було б аналізувати плату розглядати як плату за видобуті корисні копалини без слів «за користування надрами», оскільки корисні копалини видобувають тільки з надр.

Виходячи з проаналізованих нелогічностей, нами пропонується замість поняття плати запровадити поняття фінансових зобов'язань надрокористувачів тобто його зо-

бов'язань сплатити державі за видобуті і реалізовані споживачеві корисні копалини.

Як згадувалося, в ПКУ значиться поняття об'єкта оподаткування. Оподатковувати, за словниковим визначенням, означає «Зобов'язувати когось регулярно сплачувати встановлену грошову суму; вносити натуральну плату за користування чимось або за одержаний прибуток; обкладати податком» [7, с. 496]. Вираз «...за користування чимось...» можна розглядати як користування певним об'єктом. Виразу «...сплачувати встановлену грошову суму...» має передувати вираз «розрахувати належну до сплати суму», що якраз і здійснюється надкористувачами за господарське користування певним природним об'єктом.

Отже, маємо запровадити поняття об'єкта господарського користування. Ним для надкористувачів, логічно вважати, є згадані надра, а точніше підземне середовище, що характеризується певним об'ємом, з видом і певною кількістю корисних копалин.

Поряд з об'єктом господарського надкористування пропонується виділяти продукт (продукти) господарського надкористування. До його продуктів належать видобуті корисні копалини, погашені запаси корисних копалин, породи, підземні води, пластовий тиск, інші компоненти.

Результативні показники слугують базою для нарахування чинної плати за користування надрами.

Враховуючи, що аналізовані платежі надходять до державної скарбниці, оскільки належать до доходів держави (аналогічно місцевих органів самоврядування), нами пропонується плату за користування надрами називати надро-фіскальний дохід, тобто дохід держави або місцевих органів від реалізації надкористувачем видобутих з підземного (чи й наземного) середовища мінеральних речовин, тобто надресурсних продуктів. Цей показник пропонується об'єднати з іншими фіскальними показниками за господарське використання природних ресурсів. Тоді до надресурсного продукту щодо нарахування цієї плати належать визначені ПКУ:

а) обсяг корисної копалини (мінеральної сировини), видобутої з надр на території України, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, у тому числі обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки, що провадиться іншими ніж платник суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною;

б) обсяг корисної копалини (мінеральної сировини), видобутої (вилученої) з відходів (втратах, хвостів тощо) гірничодобувного виробництва, у тому числі обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки, що провадиться іншими ніж платник суб'єктами господарювання на умовах господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, якщо для її видобутку відповідно до законодавства необхідно отримати спеціальний дозвіл;

в) обсяг погашених запасів корисних копалин [1, с. 368 – 369].

Однак видобуті корисні копалини називати сировиною не можна, оскільки поняття сировини разом з поняттям матеріалу належить до понять сфери виробництва з них продукції. Так, до сировини у металургійному виробництві належать руди.

Окремо відмітимо ще наступну реалію: корисні копалини після видобування можуть тимчасово зберігатися у надкористувача, ним продаватися, потім транспортуватися на певні відстані (при цьому навіть втрачати масу), знову зберігатися у підприємства-виробника і т.д.

Таким чином, корисні копалини після видобування, якщо не попадають у процеси збагачення, переходять до сфери товарно-грошового обміну, тобто стають товаром для продажу споживачу (суб'єктам господарювання або населенню), аналогічно і після збагачення. У процесі такого руху мають місце зміни власників мінеральних речовин:

- надра за Конституцією України належать народу України;
- видобуті корисні копалини треба розуміти належать надкористувачу;

– після продажу корисні копалини переходять до іншого власника і т.д.

Отже, по суті, надкористувач платить державі за видобуту товарну продукцію. А далі, треба розуміти, підприємство-виробничник купує її у надкористувача безпосередньо або через посередника як товар.

Це ж частково підтверджує наступне визначення в ПКУ: «Види видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) визначаються платником відповідно до затверджених законодавством переліків видів корисних копалин, а також кодифікації товарів та послуг з урахуванням затверджених платником схем руху видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) на виробничих дільницях та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу та вимог до кінцевої продукції» [1, с. 369 – 370]. Застосування виразу «кодифікація товарів та послуг» підтверджує нашу точку зору щодо визнання видобутих корисних копалин товарною продукцією.

Чинна плата справляється і за обсяг мінеральної сировини, що утворюється в результаті виконання первинної переробки видобутих корисних копалин.

Розглянемо наступний приклад. Якщо у надкористувача товарною продукцією є марганцевий концентрат і марганцевий агломерат. Сировиною для виробництва агломерату є частина марганцевого концентрату, що вироблений підприємством [5]. Виникає питання щодо визначення об'єкта нарахування плати за користування надрами, оскільки суб'єкт господарювання виділяє:

– обсяг валового концентрату (загальний обсяг виробленого концентрату, призначений для реалізації та виробництва агломерату);

– обсяг товарного концентрату (обсяг концентрату, призначеного для реалізації);

– обсяг товарного концентрату та агломерату (призначеного для реалізації) [5].

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Підпунктом 263.2.1 п. 263.2 ст. 263 розд. XI «Плата за користування надрами» Кодексу визначено, що:

«Об'єктом оподаткування плати за користування надрами для видобування корисних копалин по кожній наданій в користування ділянці надр, що визначена у відповідному спеціальному дозволі, є обсяг видобутої у податковому (звітному) періоді корисної копалини (мінеральної сировини)».

У пп. 14.1.128 ст. 14 розд. I «Загальні положення» Кодексу встановлено, що: 2...обсяг видобутих корисних копалин (мінеральної сировини) – обсяг товарної продукції гірничодобувного підприємства, що відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»... обліковується гірничодобувним підприємством як запаси – активи, вартість яких може бути достовірно визначена, для яких існує імовірність отримання їх власником – суб'єктом господарювання економічної вигоди, пов'язаної з їх використанням, та які складаються з: сировини, призначеної для обслуговування виробництва, у тому числі шляхом виконання господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, та адміністративних потреб; готової продукції, що виготовлена на гірничодобувному підприємстві, у тому числі шляхом виконання господарських договорів про послуги з давальницькою сировиною, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом».

Разом з тим п. 263.3 ст. 263 Кодексу, як згадувалося, визначено, що:

«Види видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) визначаються платником відповідно до затверджених законодавством переліків видів корисних копалин, а також кодифікації товарів та послуг з урахуванням затверджених платником схем руху видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) на виробничих дільницях та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу та вимог до кінцевої продукції.» [1, с. 369 – 370].

З огляду на викладене, у випадку, наведеному у прикладі, є дві мінеральні речовини (об'єкти), що призначені для реалізації і нарахування платежу: товарний марганцевий концентрат; товарний марганцевий агломерат. По їх показниках визначається аналізований надро-фіскальний дохід як платіж за видобуті корисні копалини, а не за користування надрами.

Зауважимо, що за ПКУ, до об'єкта оподаткування (треба замінити на «нарахування чинної плати») не належать:

а) не включені до державного балансу запасів корисних копалин корисні копалини місцевого значення і торф, видобуті землевласниками та землекористувачами для власного споживання, якщо їх використання не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них, загальною глибиною розробки до двох метрів, і прісні підземні води до 20 метрів;

б) видобуті (зібрані) мінералогічні, палеонтологічні та інші геологічні колекційні зразки, якщо їх використання не пе-

редбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них;

в) корисні копалини, видобуті з надр при створенні, використанні, реконструкції геологічних об'єктів природно-заповідного фонду, якщо використання цих корисних копалин не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них;

г) дренажні та супутньо-пластові підземні води, які не враховуються в державному балансі запасів корисних копалин, що видобуваються при розробці родовищ корисних копалин або при будівництві та експлуатації підземних споруд, і використання яких не передбачає отримання економічної вигоди з передачею чи без передачі права власності на них, у тому числі від використання для власних технологічних потреб, за винятком обсягів, які використовуються для власних технологічних потреб, пов'язаних з видобуванням корисних копалин;

г) видобуті корисні копалини, які без набуття та/або збереження платником права власності на такі корисні копалини відповідно до затвердженого в установленому законодавством порядку технологічного проекту розробки запасів корисних копалин відповідної ділянки надр спрямовуються на формування запасів корисних копалин техногенного родовища;

д) обсяг природного газу, визнаного рециркулюючим відповідно до розділу I, який визначається платником за показниками вимірювальних пристроїв, що зазначені у журналі обліку видобутих корисних копалин із дотриманням самостійно затверджених платником відповідно до вимог ліцензійних умов схем руху видобутої вуглеводневої сировини на виробничих дільницях та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу;

е) обсяги мінеральних вод, що видобуті державними дитячими спеціалізованими санаторно-курортними закладами, в частині обсягів, що використовуються для лікування на їх території;

є) обсяги запасів корисних копалин, що згідно із затвердженими в установленому законодавством порядку технічними проектами (планами) їх розробки залишені у звітному (податковому) періоді в охоронних і бар'єрних ціликах (між шахтами), у тому числі у ціликах загальношахтного призначення, для запобігання обрушенню земної поверхні, прориву води у гірничі виробки та збереження наземних або підземних об'єктів [1, с. 369].

Види погашених запасів корисних копалин визначаються надрокористувачем на підставі висновків державної експертизи запасів корисних копалин відповідної ділянки надр, що виконана не раніше, ніж за десять років до дати списання запасів корисних копалин з балансу гірничодобувного підприємства.

За ПКУ, до платників плати за користування надрами для видобування корисних копалин можуть належати суб'єкти господарювання, у тому числі громадяни України, іноземці

та особи без громадянства. Вони мають бути зареєстровані відповідно до закону як підприємці, які набули права користування об'єктом (ділянкою) надр на підставі отриманих спеціальних дозволів на користування надрами) в межах конкретних ділянок надр з метою провадження господарської діяльності з видобування корисних копалин.

До таких платників також належать особи, що здійснюють господарську діяльність з видобування корисних копалин під час геологічного вивчення (або геологічного вивчення з подальшою дослідно-промисловою розробкою) в межах зазначених у спеціальних дозволах об'єктах (ділянках) надр.

Якщо надрокористувачі, що отримали спеціальні дозволи на користування надрами, уклали відповідні угоди з третіми особами на виконання робіт (послуг), пов'язаних з використанням надр, у тому числі (але не виключно) за операціями з давальницькою сировиною, то платниками надро-фіскального доходу (чинної плати за користування надрами для видобування корисних копалин) є власники таких спеціальних дозволів на користування надрами [1, с. 368].

Для потреб фіскального обліку платники, що здійснюють видобування корисних копалин, ведуть окремий (від інших видів операційної діяльності) бухгалтерський та податковий облік витрат та доходів за кожним видом корисних копалин, за кожним об'єктом надр, на який надано спеціальний дозвіл.

Для потреб визначення обсягу (кількості) видобутої корисної копалини (майбутньої мінеральної сировини) та обсягу (кількості) погашених запасів корисних копалин застосовуються наступні регламентації. Обсяг (кількість) відповідного виду видобутої корисної копалини визначається надрокористувачем у журналі обліку видобутих корисних копалин самостійно згідно з вимогами затверджених ним схем руху видобутої корисної копалини на виробничих ділянках та місцях зберігання з урахуванням: виду корисних копалин; складу вихідної продукції (майбутньої сировини); умов конкретного виробництва з видобування; особливостей технологічного процесу видобування; вимог до кінцевої продукції; положень нормативних актів.

Ці акти регламентують вимоги до відповідного виду товарної продукції гірничодобувних підприємств стосовно визначення: якості сировини та кінцевого її продукту; елементного вмісту основної та супутньої корисної копалини дослідженнями у певних лабораторіях. Лабораторії мають бути атестовані згідно з правилами уповноваження та ате-стації у державній метрологічній системі.

Залежно від природи видобутої корисної копалини (майбутньої мінеральної сировини) її кількість визначається в одиницях маси (тонах, кг) або об'єму (куб. м). Показники об-

сягу або кількості погашених запасів корисних копалин визначаються надрокористувачем самостійно з дотриманням вимог нормативно-правових актів з питань гірничого нагляду за раціональним використанням надр.

Залежно від відповідного виду погашених запасів корисних копалин їх кількісні показники визначаються також в одиницях маси або об'єму.

Висновки

Отже, ряд положень чинної нормативної бази нарахування плати за користування надрами має певні недосконалості, що обумовлені, на наш погляд, не логічними трактуваннями, граматичними недоопрацюваннями змісту понять і виразів. Тому нами обґрунтовуються такі новації у поняттях:

- надро-фіскальний дохід, замість плати за користування надрами, оскільки цей дохід отримують за господарське використання природних ресурсів надр (корисних копалин, підземного простору для потреб зберігання речовин, лікування та ін.);
- об'єкт господарського надрокористування – надра, а точніше підземне середовище, що характеризується наявними в ньому з певними об'ємом, видами, кількістю, якістю корисними копалинами та іншими споживчими ресурсами;
- об'єкт нарахування надро-фіскального доходу, замість «об'єкта оподаткування плати за користування надрами»;
- платників надро-фіскального доходу, замість платників плати за користування надрами для видобування корисних копалин.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України. К.: Юрінком Інтер, 2010. 496 с.
2. Малюк Б. І. Надрокористування у країнах Європи і Америки: довідн. вид. / Б. І. Малюк, О. Б. Бобров, М. Д. Красножон. – К.: Географіка, 2003. – 197 с. : іл. 90. – Бібліогр: С. 196 – 197.
3. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. навч. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко [та ін.]. – К.: Логос, 2006. – 223 с.:іл. – Бібліогр: С. 218 – 222.
4. Рудько Г.І., Плотніков О.В., Курило М.М., Радованов С.В. Економічна геологія родовищ залізистих кварцитів. – К.: «Академпрес», 2010. – 272 с.
5. Лист Державної податкової служби України від 01.11.2012 № 4536/О/61-12/15-2116: Про надання індивідуальної податкової консультації з плати за користування надрами.
6. Вітенко О., Коваленко Г. Плата за користування надрами/ Вісник податкової служби. – 2012. – № 14. – С.18 – 19.
7. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів/ За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. – 832 с.